

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Врублевська Тетяна Василівна

УДК 811.161.2 (477.44)

КОНЦЕПТ “ПОДІЛЛЯ” У МОВІ ТВОРІВ М. СТЕЛЬМАХА

10.02.01 – українська мова

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Івано-Франківськ – 2018

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано на кафедрі української мови Факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Павликівська Наталія Михайлівна,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
завідувач кафедри української мови.

Офіційні опоненти – доктор філологічних наук, професор
Скаб Марія Василівна,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
професор кафедри історії та культури
української мови;

кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
Сімович Оксана Ігорівна,
Інститут українознавства
імені Івана Крип'якевича НАН України,
старший науковий співробітник
відділу української мови.

Захист відбудеться 14 грудня 2018 року об 11.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 20.051.02 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (Будинок учених, вул. Шевченка, 79, м. Івано-Франківськ, 76025).

Із дисертацією можна ознайомитися на сайті <http://www.pnu.edu.ua> та в Науковій бібліотеці ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» за адресою: Будинок учених, вул. Шевченка, 79, м. Івано-Франківськ, 76025.

Автореферат розіслано 13 листопада 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради, кандидат
філологічних наук, доцент

Н. М. Пославська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Сучасна лінгвоконцептологія як молода та перспективна галузь когнітивної лінгвістики характеризується стрімкими темпами розвитку й розширенням кола актуальних питань, пов'язаних передусім із антропоцентричною парадигмою. Визначення ролі мови як головного засобу отримання, зберігання й передачі національної свідомості, духовних і культурних цінностей, практичного й теоретичного досвіду соціуму та її взаємозв'язок із мисленнєвою діяльністю людини перебуває в річищі окресленого напрямку, а під час дослідження й репрезентації змістової організації концептів, повністю чи частково експлікованих мовними засобами, постає пріоритетним.

Зважаючи на широкий спектр лінгвоконцептологічних завдань, учені виділяють підрозділи галузі, що визначають напрями наукових пошуків: етнолінгвоконцептологія, порівняльна етнолінгвоконцептологія, художня лінгвоконцептологія в її тісній взаємодії з лінгвостилістикою та лінгвофольклористикою, наукова лінгвоконцептологія (або когнітивна термінологія), лінгвоконцептографія (або лінгвоконцептологічна лексикографія).

Дедалі частіше художня лінгвоконцептологія потрапляє в коло когнітивних досліджень лінгвістів, що пов'язано з підвищенням інтересу до проблем тексту, який ретранслює пізнаваний людиною світ; специфіки експлікації концептуального змісту у творчості відомих українських і зарубіжних письменників; проблем реконструкції провідних концептів індивідуально-авторської концептосфери.

Дисертація присвячена дослідженню художнього концепту “Поділля” (на матеріалі творів М. Стельмаха), актуалізованого в останнє десятиріччя ХХІ століття й задекларованого в уяві сучасного соціуму як географічна територія України, рідний край, регіон, мала батьківщина.

Актуальність дослідження зумовлена кількома вимірами. По-перше, це зростання інтересу науковців до проблеми сприйняття, інтерпретації інформаційного змісту та методології дослідження концептів-власних географічних назв в антропоцентричному й когнітивному аспектах (Я. Прихода – концепт “Європа”, О. Гришина, О. Урусова – концепт “Америка”, О. Орлова, М. Цветкова – концепт “Росія”, А. Соснін – концепт “Лондон”, І. Мартянова – концепт “Китай”, О. Вороніна – концепт “Франція” та ін.).

По-друге, концепти – українські власні географічні назви – досліджені в поодиноких наукових розвідках (Х. Дацишин, Н. Ніколенко, Т. Мудраченко – концепт “Україна”, О. Присяжнюк – концепт “Україна – Європа”, О. Бураго – концепт “Київ”, М. Новикова, Н. Величко – концепт “Крим”), а концепт “Поділля” так і не увійшов до кола наукових інтересів лінгвістів.

По-третє, актуальність визначаємо спрямованістю художньої лінгвоконцептології на

розроблення вербалізації концептів у літературних текстах. Дослідження концепту “Поділля” здійснено на матеріалі художньої прози, що дає змогу виявити особливості структурної-сислової організації зазначеного концепту в індивідуально-авторській інтерпретації.

По-четверте, впливає на актуальність дослідження й характер джерельної бази. Творчість Михайла Стельмаха неодноразово ставала об’єктом як мовознавчих, так і літературознавчих наукових студій. Лексичну синоніміку творів письменника досліджував А. Бевзенко, фразеологію – А. Авксентьєв, Н. Москаленко, А. Цегельська, Л. Яковенко, лексику – Н. Сидяченко, Т. Ткаченко. Мовотворчість Михайла Стельмаха в контексті української народнописенності описана Л. Козловською. Велику наукову цінність мають розвідки А. Пікалової «Вербалізація концепту ЛЮДИНА в поетичних текстах Михайла Стельмаха», В. Загороднюк «Психологізм романів Михайла Стельмаха», Є. Павленко «Порівняння як граматична та стилістична категорія (на матеріалі роману М. Стельмаха “Велика рідня”)), Г. Пелех «Стилістичне вживання відокремлених другорядних членів речення в романі М. Стельмаха “Хліб і сіль”», Л. Новіцької «Топонімія роману Михайла Стельмаха “Хліб і сіль”» та О. Попової «Емоційні okazіоналізми в художній прозі М. Стельмаха». У переважній більшості вказаних наукових розвідок принагідно зазначалося, що опис території Поділля у творах письменника є однією з визначальних рис його ідіостилу, що й зумовило вибір теми дисертації.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах наукової проблематики кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: 2011 – 2015 рр. – «Лексика Поділля» (протокол № 6 від 01.12.2010 р.), 2016 – 2018 рр. – «Актуальні проблеми дослідження мовних одиниць сучасної української мови в її загальнонаціональних та регіональних вимірах» (протокол № 7 від 18. 11. 2015 р.). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 8 від 27 лютого 2013 року) та схвалено Науковою координаційною радою «Українська мова» Інституту української мови НАН України (протокол № 65 від 6 червня 2013 року).

Мета роботи – розкрити специфіку концепту “Поділля” в прозі Михайла Стельмаха, його мовну репрезентацію та структурно-сислову організацію.

Досягнення мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- 1) окреслити теоретичні засади дослідження концептів-власних географічних назв, своєрідність їхнього побутування в художніх текстах;
- 2) з’ясувати ознаки художнього концепту “Поділля” в концептосфері М. Стельмаха, обґрунтувати методологію його дослідження;
- 3) визначити засоби об’єктивації концепту “Поділля” в прозі письменника, осмислити й номінувати його структурні компоненти-ідентифікатори;

4) розглянути особливості репрезентації об'єктивацій концепту, визначити їхній конотативний і функціонально-семантичний аспект;

5) описати й структурувати номінативне поле концепту “Поділля”;

6) дослідити специфіку польової організації концепту “Поділля” в прозі Михайла Стельмаха.

Об'єкт дослідження – концепт “Поділля” в текстах Михайла Стельмаха.

Предмет дослідження – вербалізація концепту “Поділля” в прозі письменника, його структурно-сміслова організація.

Джерельну базу дослідження становить 2331 мовна фіксація концепту “Поділля”, виокремлена з прозових текстів Михайла Стельмаха, що визначені подільською автентичністю: збірка оповідань «Березовий сік»; романи «Велика рідня», «Дума про тебе», «Кров людська – не водиця», «Правда і кривда», «Хліб і сіль», «Чотири броди», п'єса «Зачарований вітряк»; повісті «Гуси-лебеді летять», «Щедрий вечір».

Методологія дослідження. Для всебічного й комплексного дослідження художнього концепту “Поділля” в мові творів Михайла Стельмаха застосовано як основний *описовий метод*, за допомогою якого виділено, скласифіковано й представлено мовні репрезентанти концептуального змісту. *Контекстний аналіз* забезпечив опис і структурування номінативного поля концепту, а *метод кількісних підрахунків* – співвідношення їхніх уживань. *Метод спостереження над мовним матеріалом і метод компонентного аналізу* уможливили впорядкування вербалізаторів концепту, *етимологічний аналіз, аналіз словникових дефініцій ключового слова* сприяли виокремленню тематичних ідентифікаторів структури концепту. На базі логічної *індукції* та *дедукції, асоціативного методу* окреслено семантичні та асоціативні зв'язки між компонентами смислової організації предмета концептуалізації. *Історичний аналіз* зацентрував на достовірному співвідношенні репрезентантів історичного компонента з географічним простором подільського регіону. *Метод верифікації* мовного матеріалу дав змогу зменшити частку суб'єктивізму дослідника в процесі опису мовних виразників концепту та вказав на актуальність його побутування в сучасному соціумі. *Польовий метод* сприяв побудові словесної та графічної моделей аналізованого концепту.

Наукова новизна роботи зумовлена відсутністю спеціального монографічного дослідження концепту “Поділля” в текстах Михайла Стельмаха. Уперше в мовознавстві розроблено й застосовано методологію дослідження концепту “Поділля”, що репрезентує один з історико-етнографічних регіонів України; аналізований концепт розглянуто як художній концепт зі стрижневим словом – топонімом; запропоновано опис структурно-сміслового наповнення концепту “Поділля” через компоненти-ідентифікатори – географічно-мовний, історично-мовний, мовний; здійснено конотативний і функціональний аналізи вербалізаторів концепту з огляду на їхнє частиномовне оточення та синтаксичну позицію. Новизною відзначається й моделювання

польової організації концепту “Поділля”: поділ на зони здійснено за семантичним та асоціативним типом спільності тематичних груп і їхньою рекурентністю.

Теоретичне значення дослідження зумовлено поглибленням уже відомих знань і формуванням нових щодо своєрідності та мовної експлікації концептів-власних географічних назв у літературних текстах. Теоретично значущою для лінгвоконцептології, зокрема художньої, є розробка етапів, методів і прийомів дослідження художніх концептів зі стрижневим словом – топонімом. Положення дисертації та здійснені впродовж роботи узагальнення окреслюють перспективи подальших наукових досліджень у галузі когнітивної лінгвістики, спрямованої на вивчення концептів у художній прозі.

Практична цінність одержаних результатів та основних ідей дисертації полягає в тому, що вони можуть бути використані під час написання наукових праць із лінгвоконцептології (зокрема художньої), когнітивної ономастики, теорії тексту, стельмахознавства; прислужатися у викладанні спецкурсів у закладах вищої освіти.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною працею. Наукові положення й висновки, які винесені на захист, одержані автором особисто.

Апробація роботи. Основні положення та результати наукової праці апробовані на 15 наукових конференціях, із яких: 1) *3 міжнародні конференції*: International research and practice conference «Contemporary issues in philological science of scholars and educationalists of Poland and Ukraine»: Conference Proceedings (April 28–29, 2017. Lublin); XVII Міжнародна ономастична конференція «Актуальні проблеми української та інослов'янської ономастики» (21–23 вересня 2017 р., м. Тернопіль); Scientific and Professional Conference «Urgent problems of philology and linguistics» (October 29, 2017. Budapest); 2) *9 всеукраїнських конференцій*: Всеукраїнська науково-практична конференція «Лінгвістичне портретування сучасного соціуму» (15–16 листопада 2012 р., м. Вінниця); XV Всеукраїнська ономастична конференція «Український ономастикон: типологія, словотвір, функціонування» (12–13 вересня 2013 р., м. Хмельницький); IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми культури української мови і мовлення» (6–7 листопада 2014 р., м. Острог); XVI Всеукраїнська ономастична конференція «Українська ономастика: минуле, сучасне, перспективи» (24–26 вересня 2015 р., м. Одеса); II Всеукраїнська науково-практична конференція «Лінгвістичне портретування сучасного соціуму» (26–27 листопада 2015 р., м. Вінниця); VI Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих учених «Подільська регіональна лексикологія: стан та перспективи» (6–7 квітня 2017 р., м. Вінниця); Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми сучасної граматики» (18 травня 2017 р., м. Черкаси); Всеукраїнська науково-практична конференція «Михайло Стельмах у новітніх парадигмах наукового знання» (25–26 травня 2017 р., м. Вінниця); VII Всеукраїнська науково-практична конференція студентів,

аспірантів і молодих учених «Подільська регіональна лексикологія: стан та перспективи» (26–27 квітня 2017 р., м. Вінниця); 3) *1 регіональна конференція*: II регіональна науково-практична конференція студентів магістратури, аспірантів, здобувачів і докторантів «Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень» (10–12 грудня 2012 р., м. Вінниця); 4) *2 звітні конференції*: «Звітна наукова конференція викладачів, аспірантів і студентів ВДПУ імені Михайла Коцюбинського» (9–11 квітня 2014 р., м. Вінниця); «Звітна наукова конференція викладачів, аспірантів і студентів ІФЖ ВДПУ імені Михайла Коцюбинського» (21–22 квітня 2015 р., м. Вінниця).

Публікації. Проблематика, теоретичні й практичні результати дослідження відображені в 16 одноосібних публікаціях: із них 6 – у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному виданні, 9 – в інших виданнях (6 публікацій апробаційного характеру (матеріали конференцій) та 3 публікації в нефархових виданнях, які додатково відображають результати наукової праці).

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (214 позицій), списку джерел ілюстративного матеріалу (7 позицій) та трьох додатків. Загальний обсяг роботи – 234 сторінки, основний текст становить 173 сторінки. Дослідження ілюстроване 4 таблицями та 2 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір та актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету й завдання, методологію дослідження, окреслено джерельну базу роботи, відзначено зв'язок опрацьованої теми з науковою проблематикою установи, у якій її виконано, розкрито новизну, особистий внесок здобувача, теоретичну й практичну цінність одержаних результатів, повідомлено про апробацію та кількість публікацій, які відображають загальні положення роботи, наведено дані про структурну організацію дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичні засади дослідження концептів»** – розкрито потенціал базової одиниці лінгвоконцептології – концепту – у його мінливій динаміці, подано лінгвістичну інтерпретацію концепту, зважаючи на основні напрями та підходи до його розуміння, розглянуто концепт як об'єкт наукових праць, написаних на матеріалі художньої прози.

У підрозділі *1.1.* – **«Сучасна лінгвоконцептологія: стан, проблеми, методологічний апарат»** – з'ясовано, що становлення лінгвоконцептології як окремої галузі когнітивної лінгвістики в україністиці відбулося на початку XXI століття. Лінгвоконцептологія – наукова дисципліна із чітко окресленим предметом, об'єктом, термінологічним апаратом, методологією дослідження, що прагне «переосмислити структуру й семантику мовних одиниць у вимірах етно-, соціо- і (суб)культурних категорій» (Приходько А. М.). Напрями наукових пошуків галузі,

спрямованої на опис концептів лінгвістичними методами, зумовили виникнення лінгвоконцептологічних підрозділів – етнолінгвоконцептології, порівняльної етнолінгвоконцептології, художньої лінгвоконцептології, наукової лінгвоконцептології, лінгвоконцептографії.

Підрозділ **1.2.** – *«Семантика концепту: підходи до тлумачення терміна»* – становить дослідження аспектів вивчення концепту в лінгвістиці: семантика, етимологія, історія введення терміна до наукового обігу. Акцентовано на лінгвокогнітивному підході до розуміння концепту, що дозволяє охопити всю множину понять, які так чи так об'єктивують знання, думки, уявлення середньостатистичного носія мови про об'єкт дослідження та входять до його структурно-сислової організації. Робочим визначенням концепту обрано дефініцію З. Попової та Й. Стерніна, яка відображає теоретичну концепцію роботи в обраному напрямі: *концепт – це дискретне ментальне утворення, що є базовою одиницею мисленнєвого коду людини, має відносно внутрішню структуру, є результатом пізнавальної (когнітивної) діяльності особи та суспільства й несе комплексну енциклопедичну інформацію про предмет відображення чи явище, про інтерпретацію цієї інформації суспільною свідомістю і відношення суспільної свідомості до цього явища чи предмета.*

У підрозділі **1.3.** – *«Співвідношення концепту із суміжними термінами»* – виявлено, що співвідношення концепту з поняттям, лексичним значенням, стереотипом, художньою дефініцією, образом, символом спричинене його дефініційною варіативністю й розглядається лінгвістами з позицій тотожності – нетотожності. Лінгвістичний статус аналізованих понять – самодостатні терміни, об'єднані перетином деяких ознак і функцій. Концепт виступає центральною одиницею, за якою перебувають знання різного ступеня абстракції, й виражає загальне значення всіх перелічених лексем.

Підрозділ **1.4.** – *«Трикомпонентна структура концептів, варіативність їхніх ознак і типології»* – розглядає структурно-сислову організацію концептів. Смысл концепту представлений сукупністю когнітивних ознак, які описують та ідентифікують предмет відображення. Структура концепту визначається базовими компонентами, у яких здійснюється перерахунок когнітивних ознак у порядку їхнього зменшення. Унаслідок дослідження з'ясовано, що лінгвісти до структурної організації концептів відносять три компоненти / складники: головна, актуальна ознака, додаткова “пасивна” ознака, внутрішня форма (Ю. Степанов); поняттєвий складник (В. Маслова номінує її як фактуальний), перцептивно-образний та ціннісний (валоративний) складник (С. Воркачов, В. Карасик, Н. Красавський, Г. Слишкін); поняття, образ, символ (В. Колесов, В. Кононенко); образний компонент (ядро), інформаційний зміст / енциклопедичне поле, інтерпретаційне поле (З. Попова та Й. Стернін). У сучасних наукових розвідках спостерігаємо тенденцію до визначення трикомпонентної структури концепту за

допомогою методу польової стратифікації. Фактуальний складник формує ядерну, приядерну, ближню периферійну зони концепту, асоціативний та ознаковий складники відображені в периферійних зонах концепту – ближній, дальній, крайній.

Теоретичні засади дослідження концептів-топонімів окреслено в підрозділі **1.5.** – *«Концепти-власні географічні назви в річищі лінгвоконцептуальних досліджень»*. У сучасних наукових працях, присвячених дослідженню концептів-власних географічних назв як унікальних культурних концептів, здатних формувати образ етносу, відображати особливості історико-етнографічної території, світобачення носіїв, передавати генетичний код нації, виявлено тенденцію до опису їхньої структурної організації за двома моделями – фреймовою та польовою. Установлено, що в художній прозі вони (концепти) відображають ідіостильове осмислення дійсності, своєрідність соціально-історичного, культурного, інтелектуального досвіду соціуму, мову регіону, указують на просторово-часові координати літературного тексту.

Другий розділ – **«Інтерпретація художнього концепту “Поділля”»** – присвячений дослідженню художнього концепту “Поділля”, його специфіки, ознак, структури, методів дослідження в прозі М. Стельмаха.

У підрозділі **2.1.** – *«Лінгвістичний статус художнього концепту, засоби його мовної реалізації»* – описано своєрідність художнього концепту як одиниці концептосфери письменника, що виражає ідіостильове розуміння предмета концептуалізації й відображає історичні, культурні, етнографічні, інтелектуальні, мовні особливості суспільства. Художній концепт існує «в рамках визначеної ідіосфери як частини художньої картини світу, обумовленої шаром асоціацій творця й виникає як натяк на можливі значення, як відголосок на попередній мовний і культурний досвід людини, який виражає індивідуально-авторське осмислення предметів і явищ» (Лінгвоконцептологія: перспективні напрями: колективна монографія). Лексичними засобами репрезентації концептуального змісту є слово, словосполучення, стійкі сполучення слів – фразеологізми, речення, тексти, сукупності текстів.

Підрозділ **2.2.** – *«Особливості концепту “Поділля” як провідного в концептосфері Михайла Стельмаха»* – розглядає ознаки-характеристики концепту “Поділля”, визначає його тип – художній концепт зі стрижневим словом – топонімом. Глибинний смисл концепту “Поділля” як провідного в мовомисленні письменника розкривається через систему взаємопов’язаних і взаємозумовлених образів, утілених у словесну форму й актуалізованих у відповідних контекстуальних позиціях. Своєрідність концепту “Поділля” відображена в ознаковій різноманітності: належність індивідуально-авторській свідомості; регіональна спрямованість концепту; історична закріпленість за концептоназвою; просторова прив’язаність; вихід концепту за рамки одного твору письменника – та типологічній специфіці. За класифікаційним параметром «локалізація концепту в конкретній сфері» концепт “Поділля” визначаємо як **художній концепт**

зі стрижневим словом – топонімом, що спрямований на комплексне відображення ідіостильового тлумачення предмета дослідження шляхом апеляції до географічного простору, історії, культури, діалектного мовлення краю. Аналізований концепт є ізолятом, що при звичайному застосуванні мови не піддається парному утвердженню й, побутуючи в прозових текстах письменника, об'єднує елементи ідіостильового та національно-етнічного розуміння інформації про предмет відображення.

У підрозділі 2.3. – *«Методологічні засади дослідження концепту “Поділля”»* – обґрунтовано методи реконструкції концептів у рамках загальної методології концептуального аналізу, запроваджено поетапну методіку дослідження художнього концепту зі стрижневим словом – топонімом. Основний метод у дослідженні концептів – концептуальний аналіз, який поєднує групу лінгвістичних методів, прийомів, методик, спрямованих на дослідження структур репрезентації смислового наповнення предмета концептуалізації. Методика дослідження концепту “Поділля” полягає у використанні важливих для розуміння, вивчення та детального розкриття змістоформи концепту сукупності методів та прийомів здебільшого у визначеній послідовності; ґрунтується на положеннях семантико-когнітивного напрямку, реконструюючи який, із урахуванням нашої наукової позиції й особливостей аналізованого концепту, вибудовуємо етапи дослідження аналізованого концепту: 1) ідентифікація інформаційного змісту концепту; 2) верифікація вербалізаторів концепту; 3) опис тематичних компонентів смислового наповнення концепту, семантики їхніх мовних репрезентантів; 4) побудова структурно-сислової організації концепту; 5) побудова номінативного поля концепту; 6) моделювання польової організації концепту (ядро, приядерна зона, ближня, дальня, крайня периферійні зони).

Підрозділ 2.4. – *«Ідентифікація структурно-сислових компонентів-вербалізаторів концепту “Поділля”»* – присвячений опису трикомпонентної структурно-сислової організації концепту “Поділля” в художніх текстах Михайла Стельмаха. Тематичні компоненти-вербалізатори – географічно-мовний, історично-мовний, мовний – виділені в процесі аналізу мовних репрезентантів, типу, етимології, словникових дефініцій концепту-терміна, його регіонально-локальної специфіки шляхом побудови семантичних та асоціативних ланцюжків. Географічно-мовний компонент структурно-сислового наповнення однослівного концепту “Поділля” представлений двома лексико-тематичними групами (ЛТГ): «Номінації на позначення загальних просторово-географічних назв», «Номінації на позначення подільських власних географічних назв». Історично-мовний – охоплює три ЛТГ: «Історичні антропонімації», «Відантропонімні номінації», «Номінації підпільних історичних угруповань та з'єднань». ЛТГ «Історичні антропонімації» за соціальним статусом носія поділяємо на 2 підгрупи: «Військові, державні та політичні діячі», «Діячі культури та мистецтва». Мовний компонент проявляє себе в прозових текстах М. Стельмаха через лексичні діалектизми, які формувалися з

розвитком суспільно-культурного життя етносу й стали ідентифікаторами “територіального обличчя” особистостей.

У підрозділі 2.5. – «**Верифікація об’єктивної концепту “Поділля”**» – здійснено моніторинг розуміння концепту, його структурно-сміслових компонентів та їхніх об’єктивних представників мовної спільноти шляхом анкетування (в експерименті взяли участь 450 осіб (вік: 17 – 43 роки) – мешканці Вінницької, Тернопільської, Хмельницької областей. Подано порівняльну характеристику об’єктивної концепту, виділених носіями мови й виокремлених із художнього дискурсу М. Стельмаха. Верифікація вербалізаторів концепту “Поділля” дала змогу визначити рівень його існування в концептосфері сучасного соціуму; підтвердила правдивість, виділених структурно-сміслових компонентів предмета концептуалізації, що значно знизило рівень суб’єктивізму дослідника в процесі опису мовних репрезентантів, що до них належать; указала на типологічний статус аналізованого концепту: художній концепт зі стрижневим словом – топонімом, який виходить за рамки прози письменника, побутуючи у свідомості носіїв мови.

Третій розділ – «**Аналіз структурно-сміслові організації концепту “Поділля” в мові творів М. Стельмаха**» – репрезентує трикомпонентну систему вербалізаторів аналізованого художнього концепту, які формують його номінативне поле.

Підрозділ 3.1. – «**Географічно-мовний компонент концепту “Поділля”**» – розглядає географічний простір краю як важливий та продуктивний аспект у розкритті художнього концепту зі стрижневим словом – топонімом. У структурно-смісловій організації концепту “Поділля” територіальний простір краю представлений географічно-мовним компонентом, який співвідноситься з реальною географічною картою й забезпечує відтворення просторово-часових подій. Зазначений компонент нараховує дві лексико-тематичні групи онімів: «Номінації на позначення загальних просторово-географічних назв», «Номінації на позначення подільських власних географічних назв».

Номінації на позначення загальних просторово-географічних назв концепту “Поділля” відображають його внутрішню форму й етимологію (*земля, край, світ, батьківщина, місцевість, район, територія, куточок*) та об’єднані спільними лексичними значеннями: «місцевість», «край», «територіальний простір із певними природними й кліматичними особливостями». У сполученні із займенниками *свій, мій, його, наш* та прикметником *рідний* ці номінації виражають конотативне значення дому, малої батьківщини, рідної сторони: *велика любов до свого краю, до людей сповивала його теплими хвилями; і лягаючи і встаючи, ми згадуємо свій рідний край; говорити про любов до своєї землі, Батьківщини* та ін. Загальні просторово-географічні назви в сполученні з прикметниками вказують на ознаки-характеристики концепту “Поділля”. Прикметники *зелений, яблуневий* виражають наявність і характер рослинності подільського краю:

яблуневий край, зелений край; прикметники *побузький* (який у XIII ст. вважався синонімом лексеми *подільський*), *партизанський* (край партизанської слави) – на історичні характеристики етнографічного району України: *побузька місцевість, партизанський край, партизанський район*; прикметник *замучений* – на психологічне сприйняття регіону у воєнні роки: *замучений край*.

Загальні просторово-географічні назви в сполученні з окремими епітетами та метафорами утворюють неповторний ідіостильовий концептообраз подільського краю. У прозі М. Стельмаха зафіксовано такі описові мовні звороти, ужиті на позначення стрижневого слова – власної географічної назви аналізованого концепту: *принадний світ, по хвилях якого, розбризкуючи золоті краплини, плюскоче лукавий розгонистий місяць; близький і рідний світ; світ, з яким він ніколи не розлучався; світ, в якому він родився, жив і помре; світ, в якому родилися його діти і родяться його внуки; світ, де пахоці сіна притрушує туман; дивний і розкішний край; земля його дитинства, його щастя і горя; райський куточок* та ін.

Ідіостильове переосмислення концепту Поділля відбувається через трансформацію стереотипних образів, уявлень, зафіксованих свідомістю представників суспільства, і виражене за допомогою номінацій на позначення просторово-географічних назв у річищі унікального поетичного світобачення М. Стельмаха.

ЛТГ «Номінації на позначення подільських власних географічних назв» представлена топооб'єктами, які за територіально-адміністративним поділом відносяться до подільського краю (загалом – 11 номінацій (*Буг, Волино-Подільське плато, Збруч, Згар, Кучменський шлях, Медоборзький кряж, Поділля* та ін.)) і безпосередньо належать кожній із його областей: Вінницькій – 94 номінації (*Бабизна, Великий шлях, Дубова, Дяківці, Жданівка, Кривий хутір*), Хмельницькій – 29 номінацій (*Балин, Вербка, Деражня, Тарноруди, Ялинівські ліси* та ін.), Тернопільській – 3 номінації (*Жовнино, Золота Липа, Тернопіль*). Номінації на позначення власних географічних назв Поділля в прозі Михайла Стельмаха вказують на номінацію топо- та гідрооб'єктів, локалізацію історичних подій, просторові координати дій, явищ, просторові ознаки предмета, особи, напрямку руху, переміщення в просторі, межі простору, його кордони; ужиті в емотивному (возвеличення рідного краю, захоплення малою батьківщиною) та символічному (гідроніми та дримоніми одночасно символізують життя і смерть) переосмисленнях. Відтопонімні номінації утворюють значний пласт іменникової та прикметникової лексики (77 об'єктивацій), що крізь призму відображених ними локальних особливостей іменують жителів регіону, характеризують просторове розміщення осіб, предметів, явищ, будинків та ін.

Підрозділ 3.2. – «Аналіз концепту “Поділля” в історично-мовному аспекті» – розглядає структуру історичного компонента, класифікує й характеризує історичні антропонімації, які відтворюють історичну правду, масштабність подій, визначають характер і схильності персонажів,

вказують на чітку локальність та темпоральність твору. Історично-мовний компонент структурно-сміслового наповнення концепту – ретранслятор історичного минулого подільського краю, культурного й суспільного досвіду індивідів, нагромадженого впродовж століть і відображеного на сторінках прозових текстів М. Стельмаха. За історичною правдоподібністю антропонімії поділяємо на: реаліоніми (*І. Богун, М. Кривоніс, М. Ханенко, Боженко, Я. Гальчевський, Палій, С. Петлюра, К. Погиба, Я. Шепель* та ін.) та авторські антропоніми (*Д. Бараболя, Є. Головань, Саленко, М. Снігурський, Папилюлька, Д. Підпригора, Чирви-Зірка, Черногуз*), достовірність яких підсилена майстерним уплетенням у контекст речень реаліонімів, топо- та гідрооб'єктів: *Поруч з вами будуть діяти Гальчевський, Шепель, Бараболя і Головань* («Кров людська – не водиця»); *Після розгрому Шепеля під Хмільником дуже обережним став* («Кров людська – не водиця»). Малочастотні реаліоніми, ужиті в ролі порівняння чи ототожнення з героями, явищами, предметами, забезпечують достовірність історико-просторового чинника, висвітленого письменником у романах і повістях. Відантропонімні номінації, номінації підпільних історичних угруповань, з'єднань деталізують просторово-часові особливості історичних періодів у житті подолян, указуючи на територіальну специфіку творчості письменника крізь призму шифрованої сув'язі імен знакових постатей, подій, зіткнень.

У підрозділі 3.3. – *«Інтерпретація концепту “Поділля” в діалектному аспекті»* – розглянуто діалектну лексику Поділля як єдиний складник мовного компонента аналізованого концепту, покликаний відтворювати локальний колорит життя й побуту подолян. Діалектна лексика регіону в текстах письменника налічує 33 номінації з кількісним показником 76 слововживань і представлена іменниковими, дієслівними та прислівниковими номінаціями, розподіленими за такими ЛТГ: номінації страв, продуктів харчування (*балабуха, валашок*); номінації засобів пересування (*хура*); номінації предметів побуту, будівництва (*варцаби, гамазей, цурпалка*); номінації рослин (*нежир, патлама*); емотивно-оцінні номінації осіб (*пудзирі, опришок*); діалектизми на позначення ткацьких виробів, одягу та його частин (*кичка, рябцуни*); діалектизми на позначення абстрактних понять (*осмута, пахілья*); діалектизми на позначення дій (*роздебендювати*); діалектизми на позначення ознак дій і станів (*допіру, чимскорше*).

Інтерпретація концепту в географічно-мовному, історично-мовному та діалектному аспектах уможливила формування номінативного поля концепту “Поділля” за трьома типами номінації: холістичною, ознаковою та асоціативною, описаними в підрозділі 3.4. – *«Номінативне поле концепту “Поділля” в прозі М. Стельмаха»*. Трикомпонентна модель номінативного поля аналізованого концепту дозволяє залучити до аналізу одиниці всіх частин мови, включити всю множину понять, які можуть так чи так об'єктивувати концепт, сприяє повному й різновекторному опису його структурно-сміслової організації.

Холістична номінація концепту “Поділля” в художніх текстах М. Стельмаха представлена: власним ім’ям концепту – топонімом *Поділля*; його дериватами – відтопонімними номінаціями *подільський, подільська, подільське, подільські, подоляни*; номінаціями на позначення загальних просторово-географічних назв регіону – *край, територія, місцевість, земля, район, батьківщина, світ*; ідіостильовими номінаціями концепту, вираженими за допомогою описових мовних зворотів – перифраз: *зелений і блакитний світ, наповнений співом птахів і бджіл; світ сонця; близький і рідний світ; світ найкращих споминів; світ соромливої заплаканої ромашки в святковім віночку; світ перлових світанків; світ, де пахоці сіна притрушує туман; світ садків і пшениць, материних рук і дівочих ясних очей; дивний і розкішний край; край пшеничного колосу; земля його дитинства, його щастя і горя; земля, що виростила мене і поміж людьми людиною зробила та інші*; архаїчною номінацією концепту *Подільська губернія*; військовою номінацією – *Подільський укріпрайон*. Усього в текстах М. Стельмаха зафіксовано 37 холістичних номінацій концепту “Поділля” із кількісним показником 205 слововживань.

Ознакова номінація концепту “Поділля” в художніх текстах М. Стельмаха виражена мовними одиницями, яким властива характеризуюча функція: іменники, прикметники, займенники, дієслівні форми, прислівники, словосполучення, прийменниково-займенникові конструкції, граматичні основи, прикладки, відокремлені означення, прості та складні речення. Об’єктивації, що належать до названого типу номінації, згруповано за когнітивними ознаками-особливостями: *розкішна, мальовнича природа; лісове; наше; хвилясте, горбисте; своє; родючий ґрунт; рідне; село; чепурні сільські хати; завітчані поля; місцеві дороги; ваше; моє дороге; рибні місця; святе місце; нічне; вечірнє; його; ранкове; старе; їхнє; твоє; тісне; низинне; вечорниці; глухе, тихе; благословенне; славне; переповнене*. Усього в прозі М. Стельмаха виявлено 29 когнітивних ознак, які репрезентують аналізований тип в 190 фрагментах тексту.

Асоціативна номінація концепту “Поділля” здійснена через загальновідомі, типові, упізнані власні назви й діалектні номінації, які здатні викликати у свідомості представників мовної спільноти уявлення про предмет відображення загалом. Асоціативні номінації згруповано за тематичними групами: «Номінації, що відображають ГТР» (ГТР – географічна територія регіону): *Буг, Городище, Синява, Майдан, Озерне, Супрунівка, Тарноруди, Теси, Тростянець, Хмільник* та ін.; «Номінації, що відображають ІМР» (ІМР – історичне минуле регіону): *Петлюра, Корсиканець з Кобеляк* – прізвисько Симона Петлюри, *У. Кармелюк, Я. Гальчевський, Орел* – прізвисько Гальчевського, *Я. Шепель, Потоцький, Ханенко, Б. Хмельницький* та ін.; «Номінації, що відображають ГР» (ГР – говірка регіону): *видко, пундик, підпалок, гамазей, ниньки, варцаби, «гон, кумо, не журися», нецьки, патлама, цурпалка* та ін. Усього зафіксовано 290 мовних одиниць-асоціатів, які формують номінативне поле досліджуваного концепту.

Підрозділ 3.5. – *«Модель концепту “Поділля” в прозі Михайла Стельмаха: польова організація»* – розглядає метод польової стратифікації як універсальний метод, що дозволяє описати смисл художнього концепту “Поділля”, розкрити й графічно представити його унікальність і багатогранність. Словесна та графічна моделі демонструють концепт “Поділля” в мовомисленні Михайла Стельмаха як стійку цілісну когнітивну структуру з різним обсягом знань та уявлень про історико-етнографічний район України – Поділля. Ядерна зона концепту утворена смисловою домінантою *“Поділля – історико-географічний регіон”* і становить 3,31 % усіх зафіксованих об’єктивацій, приядерна зона представлена *номінаціями, що відображають ОК* (ОК – ознаки концепту) – 8,76 %, ближня периферійна зона виявляється через *номінації, що відображають ГТР* – 58,43 %, дальня периферія охоплює *номінації, що відображають ІМР* – 19,6 % і крайня периферія формується з *номінацій, що відображають ГР* – 9,9 % .

У **Висновках** узагальнено результати виконаного дослідження.

Антропоцентрична парадигма лінгвістики розглядає мову як засіб відображення, переосмислення, трансформації предметно-чуттєвого досвіду окремих індивідів і національно-культурної специфіки соціуму. Мова як ретранслятор відбитих у літературних текстах знань про навколишній світ перебуває в центрі досліджень когнітивної лінгвістики, яка в україністиці виявляє себе в галузі лінгвоконцептології.

Стрижневою категорією вивчення концептуальної картини світу, її центральною та ключовою одиницею є концепт – мовно-культурний феномен із характерною дефініційною варіативністю. Розбіжність у трактуванні концепту пояснюється впливом багатьох чинників: напряму дослідження (лінгвокогнітивний / лінгвокультурний), специфіки концепту (тип, ознаки, властивості, способи мовної репрезентації), характеру джерельної бази (художня проза / поезія / публіцистика), обраної дослідником методології опису та ін.

Дисертація демонструє лінгвокогнітивний аспект дослідження концепту – дискретного ментального утворення, що є результатом пізнавальної діяльності особи й суспільства. Концепт “Поділля” – провідний, наскрізний концепт концептосфери Михайла Стельмаха; *художній концепт зі стрижневим словом – топонімом*, що спрямований на комплексне відображення ідіостильового тлумачення предмета дослідження шляхом апеляції до географічного простору, історії, культури, діалектного мовлення краю.

Методологія опису концептів ґрунтується на застосуванні різних методів, прийомів і методик концептуального аналізу, розташованих у чітко визначеній послідовності. Опираючись на положення семантико-когнітивного аналізу, вибудовуємо поетапну методіку дослідження художнього концепту “Поділля”: ідентифікація інформаційного змісту; верифікація вебалізаторів концепту; побудова структурно-смислової організації концепту; опис тематичних компонентів; побудова номінативного поля; моделювання польової організації концепту.

Структурно-смілова організація концепту “Поділля” представлена тематичними компонентами-ідентифікаторами (географічно-мовний, історично-мовний, мовний), верифікованими в носіїв мови й спрямованими на повне й усебічне розкриття змістоформи предмета концептуалізації. Усього в прозових текстах письменника зафіксовано 2331 фіксацію мовних об’єктивностей аналізованого концепту.

Географічно-мовний компонент представлений двома ЛТГ «Номінації на позначення загальних просторово-географічних назв», «Номінації на позначення подільських власних географічних назв».

ЛТГ «Номінації на позначення загальних просторово-географічних назв» у поєднанні з присвійними займенниками *мій, його, наш, свій* та прикметником *рідний* характеризують концепт “Поділля” як малу батьківщину, край, рідну місцевість, у сполученні з іншими прикметниками – вказують на властивості слова-концепту як географічної території. Загальні просторово-географічні назви, що входять до складу метафор та описових мовних зворотів, формують ідіостильовий образ аналізованого концепту. Ці номінації є основою для створення перифраз (*світ сонця; світ перлових світанків; світ садків і пшениць, материних рук і дівочих ясних очей; край пшеничного колосу; земля, уславлена героїчним народом і красою* та ін.), у тексті виконують локативну й асоціативну функції.

ЛТГ «Номінації на позначення подільських власних географічних назв» представлена розрядами топонімів: хоронімами; ойконімами: астіонімами, комонімами; назвами частин сільських і міських поселень; гідронімами: потамонімами, назвами ставків; оронімами; дримонімами; дромонімами; назвами залізничних станцій. Зважаючи на позицію сучасних ономастів (топонімічні одиниці в художньому творі не лише реальні), у дисертації виокремлюємо три групи топооб’єктів-комонімів: ідентифіковані повністю, ідентифіковані частково, авторські.

Функціонально-семантичний аспект топооб’єктів Поділля в текстах Михайла Стельмаха вказує на номінацію (називає та ідентифікує топонім на географічній мапі) й локалізацію (реалізується за допомогою мікрофункцій: локалізація історичних подій; просторові ознаки предмета, особи; просторові координати дій, явищ; напрямок руху, переміщення в просторі; межі простору, його кордони) об’єктів, виражає їхнє емотивно-експресивне (возвеличення, захоплення малою батьківщиною, рідним краєм) і символічне значення.

Виявлено, що номінативна й локативна функції топооб’єктів реалізовані в художніх текстах Михайла Стельмаха повними й скороченими географічними номінаціями в безприйменниковому, прийменниковому та займенниковому оточенні; за допомогою поєднання онімів із конструкціями *у своєму селі, у/в селі, у/в село, біля самого, біля містечка, у глиб, у ті, в отой, аж у, аж у саму, аж до самого, аж з, з села, з ... на, з ... у, з ... до, від ... до;* та сполученням топонімів із прийменниками *у, в, на, з, із, до, від, біля, побіля, під, коло, через, вздовж, обабіч, поза, од, з-над,*

за, понад. У ході дослідження виявлено тенденцію до переплетення локативних функцій «локалізація історичних подій» і «напрямок руху, переміщення в просторі».

Мікрофункція «просторові ознаки предмета» виявляється в географічних характеристиках природи й ландшафту краю; флори й фауни; їжі; захисних споруд; документації, книг; осель, поселень; видобувних об'єктів; шляху. Мікрофункція «просторові ознаки особи» вказує на посаду, професію, рід діяльності, віросповідання, статус особи; міфічну істоту; номінує слова-назви спорідненості й свояцтва; ідентифікує місце народження й проживання особи. Місце народження та проживання осіб реалізоване в тексті: 1) неповними реченнями, у яких опущені головні члени, а топонім ужитий із прийменниками *з, із*; 2) двоскладними повними, неповними ситуативними й контекстуальними реченнями, у яких підмет виражено особовим займенником *я* в препозиції до топооб'єкта та власною назвою-антропонімом у препозиції та постпозиції до топооб'єкта.

Номінації на позначення подільських власних географічних назв уведені в канву художніх текстів письменника за допомогою мовних одиниць (повні та скорочені форми онімів, архаїчні, військові номінації, дієприкметникові та фразеологічні звороти, нагромадження топонімів – “топонімічні масиви”, односкладні та двоскладні речення) та стилістичних тропів (персоніфікація, метафора, порівняння).

Локативна й асоціативна функції відтопонімічних номінацій реалізовані в значенні «просторові ознаки особи, предмета», що характеризує географічне розміщення осіб, поселень, організацій, предметів хатнього начиння, зернових, овочевих, фруктових культур та актуалізує концепт “Поділля” в суспільній свідомості.

Історично-мовний компонент структурно-сміслового наповнення аналізованого концепту представлений упізнаними номінаціями, які за допомогою асоціативів відсилають до географічної території Поділля, її топо- й гідрооб'єктів. М. Стельмах використовує в романах і повістях неповторні, колоритні історичні факти, покликані формувати культурно-історичну парадигму та хронотоп творів. Історичні антропономінації, відантропонімічні номінації, номінації підпільних історичних угруповань, з'єднань, чітко розподілені за локальними й темпоральними ознаками, масштабно зображають історичні події, роблять твори емоційно навантаженими, експресивно напруженими. Шляхи введення письменником антропонімічної лексики до прозових творів неоднорідні: 1) використання прізвища та імені особи; 2) уживання лише прізвища постаті; 3) наявність “антропонімічних масивів” – нагромаджень прізвищ реальних історичних осіб, реальних та авторських; 4) уживання поруч із антропонімами топо- й гідрооб'єктів; що пояснюється бажанням автора максимально правдиво відобразити локально-темпоральний аспект художнього тексту, надати йому ознак достовірності.

Відантропонімічні іменникові та прикметникові номінації, номінації підпільних історичних угруповань регіону виконують асоціативну функцію, за допомогою асоціативів сприяють

оживленню фонових знань у свідомості індивідів і знаходять вербальне підтвердження в текстах письменника.

Мовний компонент концепту представлений діалектною лексикою Поділля. Лексичні подолізви репрезентовані іменниковими (номінації страв, продуктів харчування; засобів пересування; предметів побуту, будівництва; рослин; емотивно-оцінні номінації осіб; ткацьких виробів, одягу та його частин; абстрактних понять), дієслівними (діалектизми на позначення дій) і прислівниковими (діалектизми на позначення ознак дій і станів) номінаціями, які у своїй єдності відтворюють подільську говірку, формуючи в такий спосіб територіальний і мовний портрет представників різних суспільних верств.

Сукупність мовних засобів репрезентації тематичних компонентів-ідентифікаторів, їхні тропи формують номінативне поле концепту “Поділля”. Модель номінативного поля аналізованого концепту представлена трьома типами номінації: холістична, ознакова, асоціативна, що включають множину понять, які так чи так вербалізують концепт.

Перший тип номінації виражений власним ім'ям концепту, його дериватами, лексемами на позначення загальних просторово-географічних назв концепту, okazіональними ідіостильовими номінаціями, архаїчною та військовою назвами предмета концептуалізації (*Поділля, подільський, дивний і розкішний край, земля наших предків, світ сонця, райський куточок, Подільська губернія, Подільський укріпрайон* та ін.).

Другий тип номінації представлений мовними одиницями (слова, словосполучення, прийменниково-займенникові конструкції, граматичні основи, прикладки, відокремлені означення, прості та складні речення: *ріки повноводі; стрімкі піраміди молодого парку; у нас; до нас; хати-білянки, що під сніжниками зійшли на долонях узлісь і степів; закільцьоване колонадами лісів; зелена росиста паща поміж чорними стернями; небо трепетало свіжими барвами і розколювалось матовою смугою ранку* та ін.), розподіленими за 29 ознаками-особливостями: *розкішна, мальовнича природа; лісове; наше; хвилясте, горбисте; своє; родючий ґрунт; рідне; село; чепурні сільські хати; завітчані поля; місцеві дороги; ваше; моє дороге; рибні місця; святе місце; нічне; вечірнє; його; ранкове; старе; їхнє; твоє; тісне; низинне; вечорниці; глухе, тихе; благословенне; славне; переповнене.*

Третій тип номінації представлений упізнаними власними й загальними назвами, які асоціюються в носіїв мови з Поділлям, відсилають до його території. Об'єктивації асоціативної номінації аналізованого концепту розподілені за ЛТГ: «Номінації, що відображають ГТР», «Номінації, що відображають ІМР», «Номінації, що відображають ГР».

Польова організація концепту “Поділля” – оптимальний спосіб якісного розкриття смислу концепту, структурування його мовних об'єктивацій за 5 зонами (ядро – смислова домінанта «Поділля – історико-географічний регіон»; приядерна зона – номінації, що відображають ОК;

ближня периферія – номінації, що відображають ГТР; дальня – номінації, що відображають ІМР; крайня – номінації, що відображають ГР), поділ на які здійснено за семантичним та асоціативним типом спільності й рекурентністю тематичних груп.

Концепт “Поділля” – художній концепт зі стрижневим словом – топонімом. Показники його регіональної автентичності створюють у свідомості письменника неповторний, різноплановий, багатогранний концептообраз Поділля, що отримав статус провідного в мовотворчості Михайла Стельмаха.

Дисертація відкриває перспективи для розвитку української лінгвоконцептології як галузі дослідження художніх концептів зі стрижневим словом – топонімом, специфіки їхнього побутування й структурно-сислової організації в концептосфері вітчизняних і зарубіжних письменників.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових виданнях України:

1. Врублевська Т. В. Народні пісні як один із способів подільської локалізації простору у романі Михайла Стельмаха «Правда і кривда». *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Філологія (мовознавство)*. 2012. Вип.16. С. 191–195.
2. Врублевська Т. В. Поняття «концепт» у лінгвокогнітивних дослідженнях: етимологія, основні підходи до визначення. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Філологія (мовознавство)*. 2014. Вип.19. С. 213–217.
3. Врублевська Т. В. Номінативне поле концепту “Поділля” у художніх творах Михайла Стельмаха: цілісна номінація. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2014. Вип. 50. С. 49–51.
4. Врублевська Т. В. Концепт та суміжні термінологічні одиниці: поняття, лексичне значення, стереотип. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2014. Вип.7. С. 16–19.
5. Врублевська Т. В. Топонімія Поділля у прозі Михайла Стельмаха. *Записки з ономастики*. 2015. Вип.18. С. 120–128.
6. Врублевська Т. В. Гідрооб’єкти Поділля у прозі Михайла Стельмаха. *Наукові записки ТНПУ. Мовознавство*. 2017. Вип.1 (27). С. 92–96.

Публікації в зарубіжних виданнях:

7. Врублевська Т. В. Елементи подільського говору у прозі Михайла Стельмаха. *Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe: Science and Education a New Dimension: Philology*. Budapest, 2017. V (41). Is.145. P. 57–60.

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Врублевська Т. В. Топонімічні концепти у руслі лінгвоконцептуальних досліджень. *Zbiór raportów naukowych. «Literatura i kulturoznawstwo. Projekty naukowe»*. Warszawa, 2015. S. 125–130.
9. Врублевська Т. В. Концепт та суміжні термінологічні одиниці: фрейм, гештальт, схема, сценарій, скрипт. *Лінгвістичне портретування сучасного соціуму* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Вінниця, 2016. С. 249–255.
10. Врублевська Т. В. Методологія дослідження концептів. *International research and practice conference «Contemporary issues in philological science of scholars and educationalists of Poland and Ukraine» : Conference Proceedings*. Lublin, 2017. S. 199–202.
11. Врублевська Т. В. Історичні антропонімації у текстах Михайла Стельмаха. *Подільська регіональна лексикологія: стан та перспективи* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених. Вінниця, 2017. С. 70–76.
12. Врублевська Т. В. Номінації страв та напоїв України у прозі Михайла Стельмаха. *Стельмах Михайло у новітніх парадигмах наукового знання* : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 105-річчю від дня народження письменника. Вінниця, 2017. С. 116–120.
13. Врублевська Т. В. Специфіка регіонального концепту “Поділля” у мовотворчості Михайла Стельмаха. *Подільська регіональна лексикологія: стан та перспективи* : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених. Вінниця, 2018. С. 41–46.
14. Врублевська Т. В. Автобіографізм як спосіб географічної локалізації простору (на матеріалі автобіографічних повістей М. Стельмаха «Гуси-лебеді летять» та «Щедрий вечір»). *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень*. 2012. Вип.2. С. 301–304.
15. Врублевська Т. В. Проблема категорії художнього простору у діахронному аспекті. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2013. Вип.6. Ч.1. С. 53–62.
16. Врублевська Т. В. Структурно-змістове наповнення топонімічного концепту “Поділля” (на матеріалі прози Михайла Стельмаха). *Virtus: Scientific Journal*. Canada, 2017. P. 197–203.

АНОТАЦІЯ

Врублевська Т. В. Концепт “Поділля” у мові творів Михайла Стельмаха. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 “Українська мова”. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського МОН України, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника МОН України, Івано-Франківськ, 2018.

Дисертація є першим науковим дослідженням, що розглядає концепт “Поділля” як художній концепт зі стрижневим словом – топонімом, розкриває специфіку його мовної реалізації в прозі Михайла Стельмаха. Поняття «концепт» розглянуто в когнітивному аспекті як дискретне ментальне утворення, що є базовою одиницею мисленнєвого коду людини, результатом пізнавальної діяльності особи та суспільства й несе комплексну енциклопедичну інформацію про предмет відображення. Опис структурно-сислового наповнення концепту здійснено через тематичні компоненти-ідентифікатори. Установлено, що сукупність мовних репрезентантів цих структурних компонентів та їхні тропи формують номінативне поле концепту “Поділля”, у структурі якого розмежовано холистичну, ознакову й асоціативну номінації. Запропоновано польову модель концепту “Поділля”, у якій поділ вербалізаторів на зони здійснено за семантичним й асоціативним типом спільності, рекурентністю тематичних ідентифікаторів: ядра зона концепту та ближня периферія пов’язані відношеннями тотожності, конкретизації; ядро, ближня, дальня, крайня периферії – асоціативним типом спільності.

Ключові слова: лінгвоконцептологія, художня лінгвоконцептологія, концептосфера, концепт, художній концепт, художній концепт зі стрижневим словом – топонімом, тематичні компоненти-ідентифікатори, номінативне поле концепту.

АННОТАЦІЯ

Врублевская Т. В. Концепт “Подолье” в языке произведений Михаила Стельмаха. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 “Украинский язык”. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского МОН Украины, Прикарпатский национальный университет имени Василя Стефаника МОН Украины, Ивано-Франковск, 2018.

Диссертация является первым научным исследованием, которое рассматривает концепт “Подолье” как художественный концепт с ключевым словом – топонимом, раскрывает специфику его языковой реализации в прозе Михаила Стельмаха. Понятие «концепт» рассмотрено в когнитивном аспекте как дискретное ментальное образование, являющееся базовой единицей мыслительного кода человека, результатом познавательной деятельности человека и общества, которое несет комплексную энциклопедическую информацию о предмете исследования. Описание структурно-смыслового наполнения концепта осуществлено через тематические компоненты-идентификаторы. Установлено, что совокупность языковых репрезентантов этих структурных компонентов, а также их тропы формируют номинативное поле концепта “Подолье”, в структуре которого разграничено холистическую, признаковую и ассоциативную номинации. Предложено полевою модель концепта “Подолье”, в которой разделение вербализаторов на зоны осуществлено по семантическому и ассоциативному типу общности, по рекуррентности тематических

идентификаторов: зона ядра концепта и ближняя периферия связаны отношениями тождества, конкретизации; ядро, ближняя, дальняя, крайняя периферии – ассоциативным типом общности.

Ключевые слова: лингвоконцептология, художественная лингвоконцептология, концептосфера, концепт, художественный концепт, художественный концепт с ключевым словом – топонимом, тематические компоненты-идентификаторы, номинативное поле концепта.

ANNOTATION

Vrublevska T.V. The concept “Podillia” in the language of Mykhailo Stelmakhs’ stories. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology (PhD): Speciality 10.02.01 “The Ukrainian language”. – Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky, Ministry of Education and Science of Ukraine, State higher educational establishment “Vasyl Stefanyk Precarpathian National University”, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ivano-Frankivsk, 2018.

The thesis is the first special scientific research that presents the peculiarity of the concept “Podillia” and its linguistic realization in the Mykhailo Stelmakh’s prose. The methodological mechanism of the conceptual linguistics is characterized, the essence of the basic notions such as “concept”, “fiction concept” is specified, the work’s description of the terms is offered, the individual and differential features of the terminology adjacent to the concept (concept, lexical meaning, fiction definition, image and so on) are defined.

In the thesis the concept is considered in the cognitive aspect as a discrete mental formation, which is the basic unit of the human mind’s code, has a relatively internal structure, is the result of the cognitive activity of the individual and society and has a comprehensive encyclopedic information about the object of reflection or phenomenon, the interpretation of this information public consciousness and the relation of social consciousness to this phenomenon or subject. The concept in the prose texts is presented as an artistic concept – the unit of the sphere of concepts of the writer, which expresses the individual understanding of the subject of conceptualization and reproduces social, historical, cultural, ethnographic, intellectual and linguistic peculiarities of a society.

The concept “Podillia” is described as an artistic concept with a pivot word – a toponym, which aims at a comprehensive reflection of individual interpretation of the subject of research aimed at the complex reflection of the territorial features of the word-concept by appealing to the geographical space, history, culture, and features of the regional dialects.

A description of the structurally meaningful content of the analyzed concept is offered through thematic components-identifiers, each of which is divided into lexicothematic groups. The geographic-linguistic component is presented by two lexical thematic groups: “Nominations for the designation of general spatial-geographical names”, “Nominations for the designation of Podillia’s geographical names”;

historical-linguistic – by three groups: “Historical anthroponyms”, “Anthroponymic nominations derived from anthroponyms”, “Nominations of the underground historical groups and associations”; linguistic – by one group “Podillia dialects”.

The functional analysis of the concept verbalizers is made in view of their part-language environment and syntactic position. Lexical objectivities of the concept implement the nominative and locative functions used in the emotional and symbolic meanings. It is revealed that the nominative function of the toponymic objects is realized by the full and short geographical nominations in the nonprepositional, prepositional and pronoun environment, the nominative function of anthroponymic nominations, dialect proper nouns – mostly by the non-prepositional environment of the proper nouns. The ways of introducing the toponymic and anthroponymic vocabulary to a canvas of artistic texts are noted.

The nominal field of the artistic concept “Podillia” is structured according to the three-component model of I. Sternin (holistic, nominative, associative nomination), which allowed to involve all parts of the language into the analysis of the unit, to include the whole set of concepts that may or may not objectify the concept. The field model of the concept “Podillia” is offered, in which the division into zones is based on the semantic and associative type of community is carried out. The core zone of the concept and the near periphery are linked by the relations of identity and specification; the core, the near and distant, the extreme periphery are linked by an associative type of community.

Key words: conceptual linguistics, artistic conceptual linguistics, conceptual sphere, concept, artistic concept, artistic concept with a pivot word – a toponym, thematic components-identifiers, the nominal field of the concept.